

О.М. ОПТАСЮК, М.В. ШЕВЕРА
Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України,
вул. Терещенківська, 2, МСП-1, м. Київ, 01001, України
linum@ukr.net, shevera@mail.ru

ТИПІФІКАЦІЯ ВИДІВ РОДИНИ *SALICACEAE* LINDL., ОПИСАНИХ ІЗ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

К л ю ч о в і с л о в а: тип виду, базионім, голотип, лектотип,
автентичний зразок, *Salicaceae*, Україна

Це коротке повідомлення продовжує серію публікацій з лектотипіфікації видів судинних рослин, описаних із території України. Воно присвячене родині *Salicaceae* Lindl. — групі рослин, яка є складною у систематичному плані, що пов'язано зі значним поліморфізмом, мінливістю особин, неоднотимчасним за фенологією розвитком квіток і листків, а також зумовлено гібридизацією її представників [1—3], відсутністю чітких діагностичних ознак. З території України було описано низку видів, різновидів, гібридів цієї родини, зокрема В. Бессером і Х. Запаловичем [7, 8, 11], але усі види та різновидності у вітчизняній ботанічній літературі не цитуються [1—6, 9].

У результаті критичного опрацювання гербарних матеріалів *KRAM*, *KRA* (Польща) та *KW* (Україна) здійснено пошук і проведено типіфікацію таксонів родини *Salicaceae*, описаних із території України. Для кожного виду наведено номенклатурну цитату, основну синоніміку, дані протологу, категорію типу, прізвища дослідників, які виділили лектотип, оригінальний текст гербарної етикетки, критичні нотатки.

POPULUS L.

1. *Populus pannonica* Kit. ex Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 38, n 1263. — *P. kanjilaliana* Dode, 1905, Mem. Soc. Hist. Nat. Autun XVIII: 60, pro f.; Назаров, 1936, Фл. СССР, 5: 233, in adnot. — *P. italica* Moench. × *P. nigra* L.; Назаров, Котов, Гержедович, 1952, Фл. УРСР, 4: 82 (sine auct. Kit.), pro hybr.

За протологом: «Osokór ad Borysthenum».

Лектотип (М. Shevera, О. Optasyuk, hoc loco): «*P. pannonica* Kit.! *Populus nigra* [h]» (*KW*, № 093280; М. Shevera, О. Optasyuk, 04.02. 2011, pro typus in herb.).

Примітка. У персональній колекції В. Бессера (*KW*, пачка № 440) зберігаються два зразки: перший, який ми обрали за лектотип, містить дві верхні частини рослини, що добре збереглися, і цитовану вище етикетку, другий — верхню частину пагона рослини та етикетку: «*Populus dilatata an croatica* ? Kiovia 36 Herb. W. Besser».

Дані про locus classicus різновидностей видів роду *Populus*, описаних Х. Запаловичем за зразками з Польщі та України, які не були лектотипіфіковані:

***Populus alba* L. var. *parvifolia* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 85.**

За протологом: «Sandomierska Puszcza (Jachno), Strzyżów w Jasielskiem (Holzer), Kołomyja, Snowidów w Buczackiem (Śleńdziński)».

***Populus tremula* L. var. *pedicellata* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 86**

За протологом: «Niwra w Borszczowskiem (Lentz)».

SALIX L.

1. *Salix canaliculata* Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 77, n 1608; Назаров, Котов, Гержедович, Брадїс, 1952, Фл. УРСР, 4: 52, pro syn. *S. rosmarinifolia* L.; Скворцов, 1968, Ивы СССР: 218, pro syn. *S. rosmarinifolia*.

За протологом: «In Volhyniae salicetis».

Лектотип (М. Shevera, О. Optasyuk, hoc loco): «*S. canaliculata* Bess. Volhyn. H.W. Bess.» (*KW*, № 093897; М. Shevera, О. Optasyuk, 18.11. 2010, pro lectotypus in herb.); автентичні зразки (№№ 093896, 093898, 093282), репрезентативний зразок (№ 093281).

Примітка. У персональній колекції В. Бессера (*KW*, пачка № 436) знайдено п'ять гербарних зразків. На першому з них, який ми обрали за лектотип, містяться три частини рослини (усі із суцвіттями) і цитована етикетка.

Три інші зразки належать до «specimina authentica», у т.ч. перший (№ 093896): «*Salix* ip d[...] *canaliculata* ? Volhyn prope Horin[y]a» — на гербарному аркуші розміщено п'ять рослин із суцвіттями; другий (№ 093282) — «*S. canaliculata* mihi. Bess. [J.W.] 2do od Furllei ♀ fol. canal.—» — дві рослини (одна вегетативна, інша — генеративна); третій (№ 093898) — чотири рослини, до однієї з яких (вегетативна частина рослини) прикріплена етикетка «№ 2 fol. canaliculatis», інші три (генеративні частини) розміщені довільно разом із етикеткою: «*Salix canaliculata* mihi ad *S. [fuscum]* Fischer in lit.» (на зворотному боці етикетки зазначено «№ 2»). На зразку (№ 093281), обраному за «representative specimen», розміщені чотири верхні частини рослин (без суцвіть) і три етикетки, з яких перша («196. *Salix canaliculata* Bess. In fruticeti circa Induram 3. miliaria a Grodno. d. 26. Junii 1826») і друга («Ni[t]olropoli in uliginosis [T]resco») прикріплені до стебла, а третя розміщена окремо від рослин («depressa»).

2. *Salix* × *onusta* Besser, 1822, Enum. Pl. Volhyn.: 78, n 1611; Назаров, 1936, Фл. СССР, 5: 215, в списку; Назаров, Котов, Гержедович, Брадїс, 1952, Фл. УРСР, 4: 45, pro syn. *S. aurita* L. × *S. myrtilloides* L.

За протологом: «in Polesia, Volhynia extra Kolki, in Lithuania vero prope Mochrumy ...».

Примітка. У персональній колекції В. Бессера (*KW*) автентичних зразків виду не виявлено.

3. *Salix pocsutica* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 33.

За протологом: «Gwoździec w Kołomyjskiem na brzegach Czerniawy (Śleńdziński, 12 V 1880)».

Голотип: «Gwoździec na brzegu Czerniawy (pow[iat] Kołom[yjskij]) 12/5

1880 Śleńdziński. Wraz ze *Salix triandra* L. (mylnei *S. frag[ilis]* oznaczoną) na jednym arkuszu» (KRAM, № 145889).

4. *Salix polesica* Zapal. 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 76.

За протологом: «Welatycze na Polesiu Wołyńskim (Rehman)».

Лектотип (O. Optasyuk, M. Shevera hoc loco): «Polesie Wołyńskje. Welatycze. Dr. A. Rehman — 1882. 65. 342» (KRAM, № 148929).

Примітка. На гербарному аркуші (лектотип) розміщено дві частини рослин без суцвіть, які добре збереглися; до кожної з них прикріплена паперова смужка з номером «65. 342», що відповідає номеру на етикетці. На чорновій етикетці А. Ремана Х. Запалович написав: «*S. purpurea* × *Lapponum* m. hybr. *S. rosmarinifolia* × *Lapponum*. *S. polesica* m. 14/1. 1907. Zapałowicz». Згодом монограф роду Р. Гьорз долучив до зразка ще одну критичну нотатку: «*Surculi luscuringantes (apoblactae) S. rapuntis* L. [W]allis nobis ad *S. lapponum* appropinquali» X. 1926. Determinavit Rudolf Görz».

5. *Salix* × *pruinosa* Besser, 1816, Cat. Hort. Bot. Crem.: 121.

За протологом: «*Salix pruinosa* mihi».

Примітка. У протолозі не зазначено конкретне місце опису виду, можливо, він тільки намічений до опису. У персональній колекції В. Бессера (KW) відсутні його автентичні зразки. У пацці № 436 серед кількох гербарних зразків, вкладених у одну «гербарну сорочку», де написано *Salix pruinosa*, а під ним — *S. acutifolia* (остання назва закреслена), є лише один зразок із трьома рослинами та етикеткою, на якій надруковано: «1142 *Salix pruinosa* Wendl. Rchb. Fl. Germ. N. 1046 Schlesien, zwischen Schlenberg n nakal bei Oppelen. Apoth. Finke. Rchb. [18]38»; інші зразки визначені як *S. acutifolia* W. (на етикетці одного з них написано: «*S. acutifolia* W. *S. pruinosa* Wendl. *S. religioza* T[...]. b-brevifolia»).

6. *Salix sarmatica* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 56.

За протологом: «Stawki koło lwówskiego Janowa (Król)».

Лектотип (O. Optasyuk, M. Shevera hoc loco): «*Salix capraea* Stawki 31/7 i na szczycie zwanym «Seredni horb» (KRAM, № 147541).

Примітка. На гербарному аркуші є один невеликий фрагмент верхньої частини пагона рослини, до якого прикріплена смужка паперу з номером «26. 61», котрий не дублюється на етикетці зразка. Рослина добре збереглася. У верхній частині етикетки є критична нотатка Х. Запаловича: «*S. caprea* × *livida*. *S. sarmatica* m. 10/1. 1907. Zapałowicz».

7. *Salix volhyniensis* Zapal. 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 75.

За протологом: «Polesie Wołyńskie: Klesów na błotach (Rehmann)».

Лектотип (O. Optasyuk, M. Shevera hoc loco): «Polesie Wołyńskje, Klesówskie błota. Dr. A. Rehmann — 1882» (KRAM, № 146968).

Примітка. На гербарному зразку (лектотип) розміщений фрагмент верхньої частини пагона рослини із суцвіттями та листками. Номер на етикетці («65. 343») відповідає номеру на паперовій смужці, прикріпленій до пагона. Загалом рослина добре збереглася. У нижній частині етикетки — критична нотатка Х. Запаловича: «*Salix myrtilloides* × *repens*. *Salix myrtilloides* × *aurita* m. *S. volhyniensis* m. 26/11. 1906. Zapałowicz».

8. *Salix woloszczakii* Zapal. 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 40.

За протологом: «A cl. Dr. E. Wołoszczak in Carpatis orientalibus lecta, qui exempla e valli Hramitny ut *S. daphnoidem* × *silesiacam* (*S. Zenoniae*) descripsit et exempla e valli Perkałab *Salici purpureae* × *silesiaca* subiunxit».

Лектотип (О. Optasyuk, M. Shevera, hoc loco): «*Salix Zenoniae* m. *S. daphnoides* × *silesiaca*. Nad Hramitnym potokiem przed stawem 22 sierp[én] 1887. Dr. Wołoszczak. 73. 145» (*KRAM*, № 147586, O. Optasyuk, fide M. Shevera, 29.04. 2010, pro lectotypus in herb.; specimina authentica — № 147584).

Примітка. На гербарному аркуші розміщені пагони трьох рослин без суцвіть. До кожного з них прикріплена смужка паперу з номером, який відповідає тому, що вказаний у критичній нотатці Х. Запаловича, де він також зазначає: «*Salix daphnoides* × *caprea*. *S. woloszczakii* m. 30/11. 1906. Zapałowicz. 75/145». Цей гербарний зразок обраний нами за лектотип. На іншому зразку, який ми відносимо до «specimina authentica», вказано: „*Salix daphn[oides]* × *capr[ea]* *S. Woloszczakii* Zpl. *Salix Siegertii* Anders. *S. purpurea* × *silesiaca*. Nad Perkałabem za Sarotą przed stawem Wschod[ni] Karpaty. 3 sierp[én] 1887. Dr. Wołoszczak 73/146».

Зауважимо також, що в 1897 р. О. Залевський за такою ж назвою описав гібрид — *S. woloszczakii* Zalewski, 1897, Allg. Bot. Zeitschr. III: 111 (*S. aurita* × *caprea* × *cinerea*) з Північної Польщі: «Hab. prope Lipno Terrae Dobrzyniensis» [10]; ці зразки автор передав Є. Волощаку, який погодився з гібридною природою цього таксона.

9. *Salix pocutica* Zapal. var. *polesica* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 34.

За протологом: «Hurby—Mchowe Jezioro koło Mizocza na Wołyniu (Rehman)».

Лектотип (О. Optasyuk, M. Shevera, hoc loco): «Mizocza na Wołyniu, Hurby—Mchowe Jezioro. Dr A. Rehman — 1882. № 65307» (*KRAM*, № 145870).

Примітка. На гербарному аркуші розміщені верхні частини пагонів двох рослин (без суцвіть); вони добре збереглися, до кожної з них прикріплена смужка паперу з номером «65. 307», який відповідає тому, що вказаний на етикетці. У верхній частині етикетки є критична нотатка Х. Запаловича: «*Salix Russeliana!* *S. alba* × *pentandra* m. = *S. pocutica* var. *polesica* Zapałowicz. 9/12. 1906».

За даними IPNI [10] вказуються також *S. besseri* Błocki, 1892, Oesterr. Bot. Z. 42: 351 та *S. × podolica* Błocki, 1892, Oesterr. Bot. Z. 42: 351, які, судячи з назви виду, могли бути описані з України (перший названий на честь дослідника флори західних регіонів країни В. Бессера, другий — за регіоном Поділля), але на цій сторінці цитованої праці назви та діагнози вищезгаданих видів відсутні, а в переліку видів роду *Salix* L. зазначено: «*Salvia podolica* m. (*S. pratensis* × *nutans*)».

Дані про locus classicus різновидностей у роді *Salix*, описаних Х. Запаловичем із території України та Польщі, які не лектотипіфіковані:

***S. aurita* L. var. *crisposerrata* Zapal.,** 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 47.

За протологом: «Lipowa kolo Żywca (Krupa), Zakopane nad Zakopaną (Kotula), Kołki na Polesiu Wołyńskiem, Porzece na Polesiu Litewskiem (Rehman)».

***S. aurita* L. var. *sarmatica* Zapal.,** 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 49.

За протологом: «Okocimek Górny ... (Rehman) 3 okazy, Monaster Letniański w Drohobyckiem (Tyniecki) kilka okazów, Rakowczyk-Słobódka Leśna w Kolomyjskiem (Śleńdziński), nadto w zbiorze Krupy ...».

***S. caprea* L. var. *divisa* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 51.**

За протологом: «las na Bielanych pod Krakowem (Jabłoński), Niezdów koło Dobczyc (Rogalski), Niwra w Borszczowskiem (Lentz), Puławy (Berdau)».

***S. cinerea* L. var. *lancifolia* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 46.**

За протологом: «Wołoszcza, Bilcze między Stryjem a Mikołajowem (Tyniecki), Giermakowka w Borszczowskiem (Lentz), Puławy, Kleczew (Berdau), Sechy na Polesiu Wołyńskiem (Rehman); formy zbliżone i przejściowe: Pychowice (Kulczyński), Kraków, Okocimek Górny (Rehman), nad Prutem poniżej Ardżeluzu pod Czarną Horą (Zapałowicz), Rokitno na Polesiu Litewskiem (Rehman)».

***S. cinerea* L. var. *tenuidolia* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 46.**

За протологом: «Wola Duchacka (Rehman, Krupa), Okocimek Górny (Rehman) ..., Bilcze między Stryjem i Mikołajowem (Tyniecki), Wereszyca koło lwowskiego Janowa ... (Kroń), Jabłonne na Wołyniu (Rehman) itd.; Rokitno na Polesiu Wołyńskiem (Rehman) ...».

***S. fragilis* L. var. *subglabrisquamis* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 28.**

За протологом: «Zwierzyniec pod Krakowem (Kulczyński), Hnizdyczów nad Stryjem (Tyniecki) 10 okazów ...».

***S. lapponum* L. var. *carpatica* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 44.**

За протологом: «W krainie kosodrzewu Tatr: Glińska czyli Hlińska Dolina, Niewcerka (Kotula), stąd szereg okazów — i Czarnej Hory tu rzadko; moczar na dnie Zaroślaka i Dzembronii (Zapałowicz) ...».

***S. pentandra* L. var. *stenophylla* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 25.**

За протологом: «Bądź w niskich пониżeniach: Kopytowiec w Sokalskiem (Rehman), Zamość (Berdau), bądź w górach: Ochlipów na połud. podnóżu Babiej Góry (Zapałowicz), Szarpaniec pod Tatrami (Kotula), Jabłonica na Przesmyku Tatarskim (Wołoszczak)».

***S. pentandra* L. var. *longipes* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 26.**

За протологом: «Bilcze na północ od Stryja (Tyniecki) 3 okazy, Rokitno na Polesiu Wołyńskiem (Rehman) 4 okazy, Pieniaki koło Markopola (Rehman)».

***S. pentandra* L. var. *brevisquamis* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 26.**

За протологом: «Pieniaki (Rehman) 8 okazów męskich».

***S. purpurea* L. var. *dniestrensis* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 36.**

За протологом: «Rozwadów nad Dniestrem (Paczoski), Beremiany w Zaleszczyckiem, Żyznomierz w Buczackiem (Śleńdziński), nadto z Kleczewa widoczne w Puławskiem (Berdau) ... Forma przejściowa: z okolicy Szklä (Król)».

***S. silesiaca* Willd. var. *babigorensis* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 57.**

За протологом: «Babia Góra z kilku miejsc (Berdau, Kulczyński), Strążyska w tatrach (Jabłoński); nadto w formie zbliżonej: Babia Góra (Bobek), Ździar (Berdau), Zelemin w Karpatach Samborskich (Wołoszczak), Mikulczyn (Zapałowicz)».

***S. silesiaca* Willd. var. *leopoliensis* Zapal., 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 58.**

За протологом: «Zubrza, Basiówka pod Lwowem (Błocki), 4 okazy. ... z Herburta pod Dobromilem (Kotula) ...».

***S. subaurita* Anders var. *carpatica* Zapal.**, 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 59.
За протологом: «Zakopane nad p. Zakopaną (Kotula) ... Huta pod Sywulą (Rehman) ...».

***S. subaurita* Anders var. *blockii* Zapal.**, 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 59.

За протологом: «Zubrza pod Lwowem ... i Basiówka koło Lwowa (Błocki)».

***S. subcaprea* Anders var. *blockiana* Zapal.**, 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 60.

За протологом: «Zubrza pod Lwowem (Błocki)».

***S. triandra* L. var. *sandomiriensis* Zapal.**, 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 30.

За протологом: «Sandomierska Puszcza, na brzegach Sanu „pospolita” (Jachno), Mydlinki pod Krakowem (Berdau), Wierbiaż Wyżny w Kolomyjskiem (Śleńdziński)».

***S. viminalis* L. var. *podolica* Zapal.**, 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 40.

За протологом: «Kasperowce ku Lesiecznikom w dolinie Seretu w Zaleszczyckiem (Śleńdziński)».

***S. viminalis* L. var. *valida* Zapal.** 1908, Consp. Fl. Galic. Crit., 2: 40.

За протологом: «Długie koło Przemyśla (Kotula), Niwra w Borszczowskiem (Lentz), razem 8 okazow».

Робота виконана за підтримки Фонду королеви Ядвіги Ягелонського університету (Fundacja Królowej Jadwigi UJ, Kraków, Polska). Автори вдячні д-ру біол. наук, пров. наук. співробітнику Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України М.М. Федорончуку за консультації при підготовці рукопису статті.

1. Назаров М.И. Семейство Ивовые — *Salicaceae* Lindl. // Фл. СССР. — М., Л., 1936. — Т. 5. — С. 21—242.
2. Назаров М.И., Котов М.И., Гержесдович М.И., Брэдис С.М. Родина Вербові — *Salicaceae* Lindl. // Фл. УРСР. — К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1952. — Т. 4. — С. 17—86.
3. Скворцов А.К. Ивы СССР. — М.: Наука, 1968. — 263 с.
4. Черепанов С.К. Сосудистые растения СССР. — Л.: Наука, 1981. — 510 с.
5. Черепанов С.К. Свод дополнений и изменений к «Флоре СССР» (тт. I-XXX). — Л.: Наука, 1973. — 668 с.
6. Черепанов С.К. Сосудистые растения России и сопредельных государств (в пределах бывшего СССР). — Санкт-Петербург: Мир и семья - 95, 1995. — 95. — 992 с.
7. Besser W. Catalogus plantarum in horto botanicus gymnasii Vollhynensis Cremenesci culturam. — Cremenesci, 1816. — S. 121.
8. Besser W. Enumeratio plantarum hucusque in Volhynia, Podolia, gub. Kijoviensi, Bessarabia Cis-Thyraica et circa Odessana collectorum, simul cum observationibus in Primitias Florae Galiciae Austriae. — Vilnae, 1822. — P. VIII+111.
9. Mosyakin S.L., Fedoronchuk N.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. — Kiev: Institute of Botany, 1999. — xxiii + 345 p.
10. *The International Plant Names Index*: ресурс доступу: <http://www.ipni.org/index.html>
11. Zapalowicz H. Conspectus florum Galiciae criticus. — Kraków, 1908. — Vol. 2. — P. 18—89.

Рекомендує до друку
М.М. Федорончук

Надійшла 08.02. 2011 р.

О.М. Оптасюк, М.В. Шевера

Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

ТИПИФИКАЦИЯ ВИДОВ СЕМЕЙСТВА *SALICACEAE* LINDL., ОПИСАННЫХ С ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

Представлены результаты типификации таксонов семейства *Salicaceae* Lindl., описанных с территории Украины (семь лектотипов — *Populus pannonica* Kit. ex Besser, *Salix canaliculata* Besser, *S. pocutica* Zapal. var. *polesica* Zapal., *S. polesica* Zapal., *S. sarmatica* Zapal., *S. volhyniensis* Zapal., *S. woloszczakii* Zapal.; один голотип — *S. pocutica* Zapal.). Для каждого вида указаны номенклатурная цитата, основная синонимика, категория типа (лектотип, голотип, автентичный образец), авторы, выделившие его, место хранения; есть критические заметки.

К л ю ч е в ы е с л о в а: тип вида, базионим, голотип, лектотип, автентичные образцы, *Salicaceae*, Украина.

О.М. Optasyuk, M.V. Shevera

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

TYPIFICATION OF THE SPECIES OF *SALICACEAE* LINDL. DESCRIBED FROM THE TERRITORY UKRAINE

The paper reports results of the typification of the species of the family *Salicaceae* Lindl. described from Ukraine (seven lectotypes, *Populus pannonica* Kit. ex Besser, *Salix canaliculata* Besser, *S. pocutica* Zapal. var. *polesica* Zapal., *S. polesica* Zapal., *S. sarmatica* Zapal., *S. volhyniensis* Zapal. and *S. woloszczakii* Zapal.; one holotype, *S. pocutica* Zapal.). For each species, the following data are provided: basionym, main synonyms, category of type (lectotype, holotype, authentic specimen), original nomenclatural citation, herbarium of deposit, and critical notes.

К е у w o r d s: type specimen, basionym, holotypus, lectotypus, authentic specimen, *Salicaceae*, Ukraine.